

gomu“ otvoreno – ne da bi se njegovo mišljenje nekritički usvojilo, nego da bi se moglo vidjeti dalje od vlastitih interpretativnih okvira. To je, čini se, bit integritetne misije: dok kršćani ulaze u dublju bliskost s Trojedinim Bogom, Božja ih milost osposobljava da rastu, uče od drugih te da se preobražavaju kroz službu i svjedočanstvo svijetu. Unatoč razlikama u vremenskom razdoblju i kontekstu, Nicholl pronicljivo ističe da je svaki muškarac u njezinoj studiji utjelovio upravo ovu duhovnost. Stoga zaključuje da bi koncept *missio Dei* trebalo proširiti – tako da postane „mjesto bivanja, sudjelovanja (*perihoreze*) i rasta u milosti s Bogom“ (str. 196). Taj naglasak na *bivanju* u misiji važan je korektiv neumoljivog naglaska na rastu, strategiji i akciji, koji još uvijek obilježava velik dio suvremene misije. Upravo u tom stanju *bivanja* dolazi do oblikovanja – tu postajemo sposobni razabrati kako i kamo nas Duh poziva na sudjelovanje.

Melody Wachsmuth

Phillip Cary

The Nicene Creed: An Introduction

Bellingham: Lexham Press, 2023., str. 248 (Logos edition)

Budući da se ove godine obilježava 1700. godišnjica Nicejskog sabora, pripala mi je ugodna dužnost propovijedati o istinama *Nicejskog vjerovanja* u našoj mjesnoj Baptističkoj crkvi u Zadru. Naravno, postoje brojni drevni i suvremeni autori čija djela osvjetljaju i sam Sabor i *Nicejsko vjerovanje*, a mom su proučavanju osobito pomogla djela autorâ poput Ćirila Jeruzalemskog, Philipa Schaffa, J. N. D. Kellyja, Johna Behra i drugih. Ipak, nedostajalo mi je jedno djelo koje bi moglo poslužiti kao priručni komentar i početna točka za istraživanje. Upravo se takvom knjigom pokazalo djelo *The Nicene Creed: An Introduction* [Nicejsko vjerovanje: Uvod] dr. sc. Phillipa Caryja, profesora filozofije na sveučilištu Eastern u SAD-u. Knjiga se sastoji od sedam poglavlja: dva služe kao okvir – „Uvod“, koji uvodi u samo Vjerovanje, te „Epilog“, koji pomaže čitateljima razumjeti i protumačiti Trojstvo. Između njih nalazi se pet poglavlja koja predstavljaju izlaganje *Nicejskog vjerovanja*.

„Uvod: Povijesne okolnosti“ iznosi priču o tome kako je jedna glava drevne hidre zaprijetila Crkvi svojim napadima na samu Osobu Isusa Krista, njezina Gospodina i Spasitelja. Ti su se napadi utjelovili u osobi aleksandrijskog prezbitera Arija, koji je iznosio tvrdnje poput ove: „bilo je vrijeme kada on [Sin] nije postojao“ (str. 1). Car je stoga sazvaio Sabor 325. godine u gradu Niceji, današnjem Izniku u Turskoj, kako bi se ovo pitanje razriješilo te kako bi Crkvi i Carstvu donio mir (str. 3). Sabor, koji je kasnije prepoznat kao prvi ekumenski (sveopći) sabor,

oblikovao je Vjerovanje protiv ove hereze. Međutim, autor objašnjava da ono što danas nazivamo *Nicejskim vjerovanjem* zapravo predstavlja proširenu inačicu Vjerovanja Nicejskog sabora. Ona je, naime, „formulirana na Carigradskom saboru 381. godine i službeno prihvaćena kao izjava Nicejske vjere na Kalcedonskom saboru 451. godine“ (str. 7). Autor je za potrebe ove knjige sam preveo Vjerovanje s grčkog izvornika (str. 10). S obzirom na to da bi bilo previše složeno i nepotrebno u detalje slijediti autorov komentar, moj je cilj u ovoj recenziji osvrnuti se na neke značajnije odlomke u *Vjerovanju* i istražiti kako ih je autor protumačio, kako bismo jasnije razumjeli narav ove knjige.

Caryjevo je djelo i pristupačno i sveobuhvatno u načinu na koji uvodi čitatelja u *Vjerovanje*. Autor ga predstavlja očima i drevnih i suvremenih tumača, pritom se čuvajući suvremenih pokušaja održavanja nicejskog pravovjerja pomoću pojašnjenja koja ga zapravo niječu, kao i filozofskih objašnjenja srednjovjekovne skolastike. U svom je pristupu dosljedan u svim poglavljima, a jedino je u komentaru posljednjeg dijela poglavlja o Svetom Duhu, iako i dalje pristupačan, nešto sažetiji. To je zapravo jedina ozbiljnija primjedba koju mogu uputiti ovom djelu, s obzirom na njegovu svrhu. Sada ćemo se osvrnuti na neke važnije dijelove Caryjeve knjige kako bismo vidjeli što ona nudi svojim čitateljima.

U poglavlju „Prvi članak: Bog Otac“ Cary objašnjava identitet Boga Crkve i njegovih djela, koja uključuju ukupnost i materijalne i duhovne tvorevine. Istovremeno naglašava da Bog nije stvorio *zlo*, jer je *zlo* iskvarenje Božje dobre tvorevine. Premda spominje drevne religije i filozofske tradicije koje su bile suprotstavljene, ali ponegdje i slične kršćanskom monoteizmu, njegova su objašnjenja jednostavna i prožeta biblijskim odlomcima koje su crkveni oci imali na umu dok su se borili s time kako oblikovati Vjerovanje koje će istovremeno pobiti hereze i podržati biblijsko svjedočanstvo vjere. Isto vrijedi i za dva poglavlja o Božjem Sinu: jedno obrađuje njegovo postojanje prije Utjelovljenja („Drugi članak, prvi dio: Vječni Sin Božji“), a drugo njegovo postojanje kao Bogo-Čovjeka („Drugi članak, drugi dio: Utjelovljeni Bog“). Autor objašnjava da je izjava o Kristu, „jednoga Gospodina“, paralelna s onom „jednoga Boga“ iz prethodnog članka *Vjerovanja*, te da kada se Krista naziva „Gospodinom“, na njega se primjenjuje „sveto Ime Jahve, Boga Izraelova“ (str. 40). To potvrđuje povezivanjem relevantnih biblijskih odlomaka. Zatim, komentirajući tvrdnju da je Sin „rođen od Oca prije svih vjekova“, Cary jednostavnim, nefilozofskim jezikom ističe i apofatičku dimenziju te formulacije i njezino utemeljenje u Božjoj neshvatljivosti i neizrecivosti (str. 61). Ovo je uistinu ključno želimo li razumjeti *Vjerovanje* u skladu s načinom na koji su ga shvaćali njegovi autori. U dijelu poglavlja u kojem razlaže tvrdnju da Sin ima „isti bitak [ili esenciju] kao Otac“, autorovo objašnjenje pogađa samu srž nicejske vjere. Naime, Cary piše: „Božanska *ousia*, Božji bitak ili njegova esencija, pripada jednako Ocu, Sinu i Svetom Duhu; ali ona potječe od Oca, koji ju u cijelosti daje Sinu kada Sinu daje njegov bitak, a isto se odnosi i na Duha...“ (str. 85). Atanazije i

Augustin bez sumnje bi se složili s načinom na koji je Cary ovo izrazio – na žalost nekih suvremenih (re)interpretatora *Nicejskog vjerovanja*.

Između dva poglavlja o Božjem Sinu nalazi se „Dodatak: Riječ i analogije“ koji je veoma koristan jer upozorava da s ilustracijama o Trojstvu trebamo biti oprezniji, imajući na umu da su sve analogije kojima se služimo kako bismo razumjeli Boga „ograničene i nesavršene“ (str. 97). Pobožni aspekt ovoga djela dolazi do izražaja kada autor objašnjava da se Božji Sin utjelovio jer „Ljubav ga je spustila“ na svijet (str. 105). Isto tako, autor prihvaća otajstvenu narav Utjelovljenja te, slijedeći Augustina, primjećuje da je Božji Sin došao „u smrtnom tijelu... na mjesto na kojem je već obitavao“ zahvaljujući svojoj božanskoj sveprisutnosti (str. 108). Cary pritom pokazuje i osjetljivost za doktrinarne nijanse. Primjerice, pojašnjava da Sin, kao nepromjenjivi Bog, nije postao čovjekom, nego je uzeo na sebe čovječstvo (str. 123).

U poglavlju „Treći članak: Sveti Duh“ autor pojašnjava da je Vjerovanje Nicejskog sabora izvorno završavalo riječima: „I u Svetoga Duha“. Sve što se nalazi nakon tih riječi dodano je na Prvom carigradskom saboru 381. godine. Cary je i ovdje pažljiv i pristupačan: jasno objašnjava različite grčke pojmove korištene u *Nicejskom vjerovanju* te upozorava da im treba pristupati pažljivo, ne pripisujući im puni smisao koji im je naknadno pridano u različitim kontekstima. Na primjer, riječ „osoba“ ne smijemo razumjeti u smislu postojanja triju „osobnosti“ u Bogu, jer bi to vodilo u triteizam. Drugim riječima, Otac, Sin i Sveti Duh jesu tri Osobe, ali uvijek uz nužno objašnjenje da je riječ o jednom Bogu, „koji ima jednu volju i silu i djelovanje, kao i jednu bit“ (str. 178). Osvrćući se na zapadni dodatak Vjerovanju – [i od Sina], odnosno *filioque* – Cary nastoji biti obziran prema objema stranama u prijeporu. Pritom se s većinom zapadnih teologa slaže s izjavom u njezinom izvornom, augustinovskom shvaćanju, prema kojem Duh *izlazi iz Oca* i (kroz) Sina, ali „Otac je izvor svega što je božansko“ (str. 187). S druge strane, slaže se s Istočnom crkvom u tome da se ovaj dodatak ne bi trebao nalaziti u *Vjerovanju*, jer ga nije potvrdio ni jedan pravi ekumenski sabor.

U daljnjoj raspravi o izjavi *Vjerovanja* o Crkvi Cary je nešto sažetiji: svakoj izjavi o Crkvi posvećuje tek jedan paragraf, pa njegovu prikazu nedostaje nijansiraniosti i iscrpnosti kakve nalazimo u prethodnim poglavljima. Na primjer, „katolička“ prema autoru znači „sveopća“ i „pravovjerna“, što i jest primarno patrističko značenje tog pojma, ali bi bilješka o naknadnom razvoju pojma obogatila ovo djelo. Slično tome, kada objašnjava značenje tvrdnje o tome da je Crkva apostolska, Cary nudi vrlo jednostrano razumijevanje: „S obzirom na to da nam apostolsko propovijedanje, kao i riječi drevnih prorokâ, sada dolaze u svetom Pismu, zvati crkvu ‘apostolskom’ način je na koji Vjerovanje kaže da je [crkva] biblijska“ (str. 197). Drugim riječima, iako je istina da većina današnjih evanđeoskih kršćana upravo ovako razumiju apostolicitet crkve, svaka crkvena tradicija (rimokatolička, pravoslavna i protestantska) razumije ovo u kontekstu vlasti-

tih eklezioloških i hermeneutičkih opredjeljenja. Također, nedostaje rasprava o načinima na koje različite tradicije razumiju izraz „jedno krštenje za oprostjenje grijeha“, premda neke evanđeoske tradicije upravo ovaj dio *Vjervovanja* smatraju spornim, pa ga čak i odbacuju. Autorovo posljednje poglavlje, „Epilog: jednostavnije objašnjenje Trojstva“, ohrabruje čitatelje da se oslone na Augustinovih sedam jednostavnih izjava o Trojstvu dok odgovaraju na različita pitanja o tom nauku, jer nema potrebe zaplesti se u apstraktna razlaganja i pokušaje razmršivanja otajstva Božjega trojedinstva.

Caryjeva knjiga nije konačna riječ o *Nicejskom vjerovanju* za one koji žele istražiti njegove teološke i filozofske dubine. Čak će i mnogi propovjednici poželjeti saznati više o njegovoj povijesti, protagonistima i značenju. Pred kraj knjige uočavaju se određene nedorečenosti u raspravi o Crkvi i o krštenju – na što smo već ukazali, što je možda posljedica činjenice da te teme nisu bile u žarištu rasprava crkvenih otaca na Prvom nicejskom i Prvom carigradskom saboru. Unatoč tome, vjerujem da će se knjiga *The Nicene Creed* pokazati korisnom svima – od zainteresiranih srednjoškolaca do sveučilišnih profesora – kao gotovo izvrsno djelo koje ostvaruje ono što njegov podnaslov obećava: uvod u *Vjervovanje*. S obzirom na to da se ove godine obilježava 1700. godišnjica Nicejskog sabora, od srca preporučujem svim našim čitateljima da posegnu za ovom pronicavom knjigom.

Miroslav Balint-Feudvarski